

ARKADIUSZ WOŁOS, TOMASZ CZERWIŃSKI

ZMIANY SYTUACJI EKONOMICZNO-FINANSOWEJ PODMIOTÓW UPRAWNIONYCH DO RYBACKIEGO UŻYTKOWANIA JEZIOR W LATACH 2006-2010

Instytut Rybactwa Śródlądowego im. Stanisława Sakowicza
Zakład Bioekonomiki Rybactwa, ul. M. Oczapowskiego 10, 10-719 Olsztyn
e-mail: a.wolos@infish.com.pl

Wstęp

Powierzchnia jezior użytkowanych rybacko w Polsce wynosi około 270 tys. ha. Przed okresem transformacji gospodarczej i własnościowej około 90% tej powierzchni było użytkowane przez państwowe gospodarstwa rybackie (PGRyb). Szczyt transformacji rybactwa jeziorowego przypadł na lata 1993-1994 i w wyniku tego procesu – po zlikwidowaniu gospodarstw państwowych – mienie tych gospodarstw zostało wydzierżawione przez Agencję Własności Rolnej Skarbu Państwa nowo powstałym podmiotom gospodarczym. W chwili obecnej przeważający obszar jezior jest w użytkowaniu różnego rodzaju spółek utworzonych na bazie kapitału ludzkiego byłych PGRyb. Drugim pod względem użytkowanego obszaru jezior podmiotem jest Polski Związek Wędkarski, trzecim – osoby fizyczne, a najmniejszym obszarowo – podmioty określone jako „inne”, tj. parki narodowe, szkoły, a nawet ośrodki wypoczynkowe.

Zakład Bioekonomiki Rybactwa podjął szeroko zakrojone badania stanu rybactwa jeziorowego, w tym sytuacji ekonomiczno-finansowej gospodarstw rybackich, tuż po zakończeniu procesu transformacji własnościowej, a więc od roku 1995 [Leopold, Wołos 1996]. W trakcie analiz ujawnił się znaczący fakt, iż „rybackie gospodarstwo jeziorowe” jest pojęciem w dużym stopniu umownym, gdyż wiele gospodarstw dysponuje różnymi, czasem dość znacznymi powierzchniami stawów karpiovych, część z nich zajmuje się także produkcją pstrąga w ośrodkach hodowlanych, a znakomita część prowadzi także inne – często całkowicie pozaprodukcyjne formy działalności gospodarczej.

Celem opracowania jest ukazanie zmian w sytuacji ekonomiczno-finansowej podmiotów uprawnionych do rybackiego użytkowania jezior, przy użyciu wielu specyficznych wskaźników gospodarczych, ekonomicznych i finansowych, w taki sposób, aby dokonane oceny były jak najbardziej kompleksowe.

Material i metodyka

W tabeli 1 podano przykładowo podstawowe dane o badanych gospodarstwach, zebrane w 2011 roku i dotyczące sytuacji rybactwa jeziorowego w 2010 roku. Badana próba liczyła 110 podmiotów, w tym 41 o charakterze spółek, 19 okręgów Polskiego

Związku Wędkarskiego, 39 gospodarstw prywatnych i 11 określonych jako inne. Biorąc pod uwagę powierzchnię użytkowanych jezior, 59,8% przypadało na spółki, 27,4% na okręgi PZW i tylko 12,8% na gospodarstwa prywatne i inne. Ponieważ badana próba obejmowała około 237,8 tys. ha jezior, czyli 88,1% całkowitego areалу jezior użytkowanych rybacko, można z dużym prawdopodobieństwem założyć, że podane wyżej udziały są reprezentatywne dla całości rybactwa jeziorowego. Z podanych w tabeli 1 danych, warto zwrócić uwagę na największą liczbę jezior użytkowanych przez PZW (1305), przy najmniejszej średniej wielkości użytkowanego jeziora (49,87 ha).

Tabela 1. Podstawowe dane o badanych podmiotach za rok 2010

Podmioty	Liczba podmiotów	Powierzchnia jezior		Liczba jezior	Średnia powierzchnia jeziora (ha)
		ha	%		
Spółki	41	142 115	59,8	1009	140,85
PZW	19	65 083	27,4	1305	49,87
Prywatne	39	15 085	6,3	181	83,34
Inne	11	15 549	6,5	77	201,94
Razem	110	237 832	100,0	2572	92,47

Z podanej liczby 110 gospodarstw jeziorowych, do analizy sytuacji ekonomiczno-finansowej w 2010 roku wybrano 63 gospodarstwa, które udostępniły wszystkie niezbędne informacje. Wśród tych podmiotów były tylko dwa gospodarstwa okręgów Polskiego Związku Wędkarskiego, a mianowicie Zakład Rybacki Janowo oraz Gospodarstwo Rybackie PZW w Suwałkach, mimo iż stosowne dane ekonomiczno-finansowe nadesłało 11 okręgów PZW. Jedynym powodem wykluczenia większości okręgów z dalszej analizy był fakt, że poza jeziorami użytkują one także inne typy wód śródlądowych i niemożliwe było ściśle wyodrębnienie wielkości przychodów ze sprzedaży zezwoleń na wędkowanie w jeziorach z całkowitych przychodów tych okręgów ze sprzedaży zezwoleń wędkarskich.

Do kompleksowej analizy sytuacji ekonomiczno-finansowej rybactwa jeziorowego, wybrano okres ostatnich pięciu lat (2006-2010), przy tym średnio rocznie zbadano 67 gospodarstw o powierzchni 174,9 tys. ha jezior i 3,52 tys. ha stawów. Ponieważ badana próba stanowiła około 65% całkowitej powierzchni jezior użytkowanych rybacko, można ją uznać za w pełni reprezentatywną dla całości rybactwa jeziorowego w Polsce.

W analizie zebranych materiałów wykorzystano wiele specyficznych parametrów natury gospodarczej, ekonomicznej i finansowej, w tym m.in.: wydajność jezior, wartość finansową odłowów ryb w jeziorach, wartość zarybień jezior, udział rybaków jeziorowych w całkowitym zatrudnieniu, powierzchnię jezior przypadającą na 1 rybaka jeziorowego, udział produkcji podstawowej (jeziorowej i stawowej łącznie), przychodów ze sprzedaży zezwoleń na wędkowanie w jeziorach oraz innych

przychodów w przychodach całkowitych, wskaźnik rentowności, zysk brutto na 1 zatrudnionego, wskaźnik rozwojowości (liczony jako stosunek sumy nakładów na inwestycje i wykup majątku do przychodów całkowitych w %).

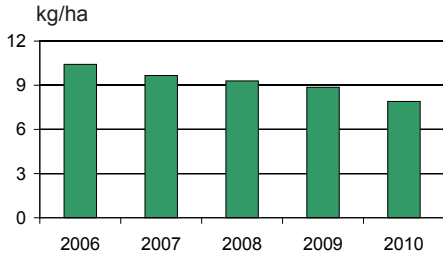
Wyniki i dyskusja

W ostatnich 5 latach (2006-2010) obserwowano stały spadek produkcji rybackiej z jezior, czego wyrazem był stosowny spadek osiągniętej w tych latach wydajności. Średnia wydajność w analizowanym okresie wyniosła 9,23 kg/ha, przy tym w roku 2006 osiągnęła 10,42 kg/ha, zaś w 2010 tylko 7,90 kg/ha (rys. 1), co oznacza spadek o 24,2% w okresie zaledwie 5 lat. Największą stopą spadkową charakteryzowały się gospodarstwa PZW i w 2010 roku – osiągnięta przez nie wydajność wyniosła tylko 4,10 kg/ha [Wołos i in. 2011].

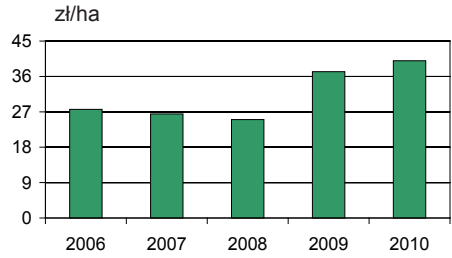
Wartość zarybień jezior, po początkowej stagnacji, w ostatnich dwóch latach wyraźnie wzrosła do poziomu około 40 zł/ha (rys. 2). W analizowanym okresie wyniosła średnio 31,27 zł/ha, przy tym w 2006 roku osiągnęła 27,64 zł/ha, zaś w 2010 roku 40 zł/ha, co oznacza wzrost o 44,7% w całym okresie. Taką tendencję wzrostową należy ocenić pozytywnie, chociaż trudno na podstawie tego wskaźnika określić na ile owa tendencja była wynikiem realnego wzrostu zarybień, a na ile wzrostu cen materiału zarybieniowego.

Udział rybaków jeziorowych w całkowitym zatrudnieniu badanych gospodarstw rybackich wynosił średnio 41,9%, niewykazując większych wahań – w 2006 roku wynosił 41,7%, a w 2010 – 39,6% (rys. 3), co oznacza spadek o 5% w ostatnich 5 latach, chociaż nie jest to spadek drastyczny, ale może po części odpowiadać za wykazany wyżej spadek wydajności. Potwierdzeniem tego wniosku jest wzrost powierzchni jeziorowej przypadającej na 1 rybaka jeziorowego z 568 ha w 2006 roku do 603 ha w 2010 roku, czyli o 6,2%. Spadek produkcji w rozpatrywanym okresie objął zarówno gatunki niezarybiane (leszcz, płoć, krąp, okoń, stynka, ukleja), jak i będące przedmiotem zarybień (węgorz, sielawa, sieja, szczupak, sandacz, lin, karaś, karp, amur i tołpyga), przy tym tempo spadku gatunków niezarybianych było zdecydowanie szybsze niż zarybianych. Wydaje się, że spadek produkcji jeziorowej jest w mniejszym stopniu związany z malejącą intensywnością eksploatacji rybackiej, a w większym z rosnącą liczebnością populacji kormorana czarnego, o czym świadczy wielkość jego spożycia ryb, które w woj. warmińsko-mazurskim jest szacowane na około 16 kg/ha [Krzywosz, Traczuk 2010], czyli 2-krotnie więcej niż wydajność odłowów gospodarczych. Potwierdzeniem tego wniosku jest malejąca tendencja wielkości średniego rocznego odłowu ryb uzyskiwanego przez 1 rybaka jeziorowego – przy średniej wynoszącej 5585 kg na rybaka, w 2010 roku wielkość ta wyniosła 5411 kg (rys. 4), co oznacza spadek o 13,8% w stosunku do roku 2006.

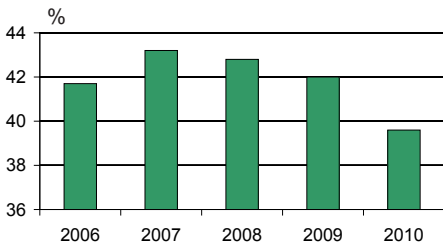
Mimo spadku produkcji jeziorowej, wartość odłowów w latach 2006-2010 nie wykazywała tendencji spadkowych i przy średniej wynoszącej 79,71 zł/ha, zwiększyła się z poziomu 77,16 zł/ha w 2006 roku do 80,02 zł/ha w 2010 roku (rys. 5), czyli o

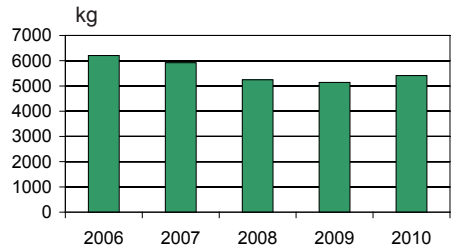
Rys. 1. Zmiany wydajności odłowów gospodarczych z jezior w latach 2006-2010

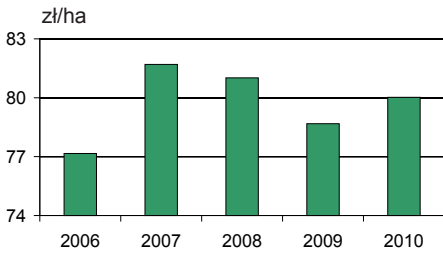
Rys. 2. Zmiany wartości zarybienia jezior w latach 2006-2010

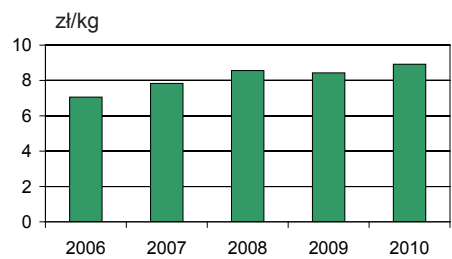
Rys. 3. Udział rybaków w całkowitym zatrudnieniu w latach 2006-2010

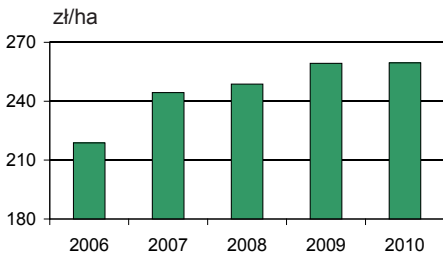
Rys. 4. Odłów na jednego rybaka jeziorowego w latach 2006-2010

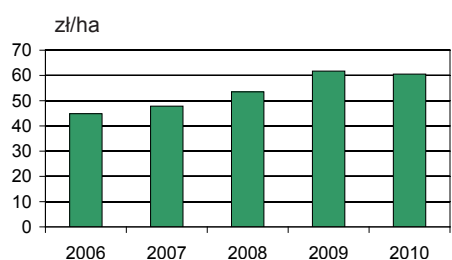
Rys. 5. Wartość odłowów z jezior w latach 2006-2010

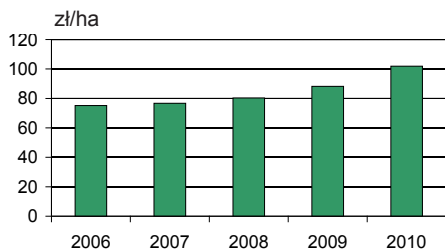
Rys. 6. Średnie ceny 1 kg ryb towarowych w latach 2006-2010

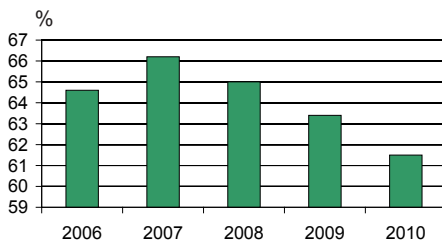
Rys. 7. Wartość produkcji podstawowej w latach 2006-2010

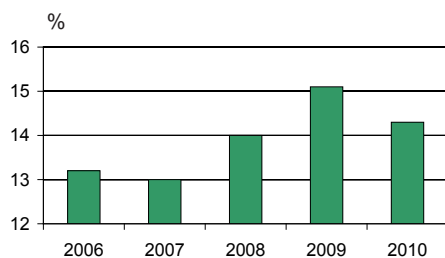
Rys. 8. Wartość opłat wędkarskich w latach 2006-2010

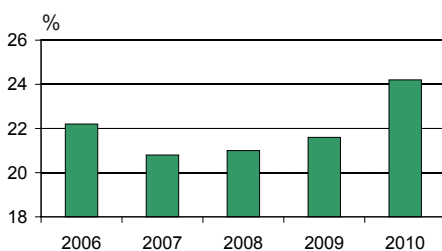
Rys. 9. Wartość innych przychodów w latach 2006-2010

Rys. 10. Udział produkcji podstawowej w przychodach całkowitych w latach 2006-2010

Rys. 11. Udział opłat wędkarskich w przychodach całkowitych w latach 2006-2010

Rys. 12. Udział innych przychodów w przychodach całkowitych w latach 2006-2010

3,7%. Przyczyną tego jest wzrost średniej ceny 1 kg odłowionych ryb – od 7,06 zł w 2006 roku do 8,92 zł w 2010 (rys. 6), czyli aż o 26,3%.

Na przychody całkowite składają się trzy główne frakcje: przychody ze sprzedaży produkcji podstawowej (jeziorowej i stawowej – jeśli gospodarstwo prowadzi chów karpia i/lub pstrąga tęczowego), przychody ze sprzedaży zezwoleń na wędkowanie w jeziorach i tzw. inne przychody. W rozpatrywanym okresie badane gospodarstwa charakteryzował wzrost przychodów z produkcji podstawowej. Przy średniej wynoszącej 246,16 zł/ha powierzchni jezior, wskaźnik ten zwiększył się z 218,78 zł/ha w 2006 roku do 259,56 zł/ha w 2010 roku (rys. 7), czyli o 18,6%. Należy przyznać, że ten wzrost zawdzięczamy bardziej rosnącym przychodom z produkcji stawowej niż jeziorowej. Z kolei wielkość przychodów ze sprzedaży zezwoleń na wędkowanie wykazywała wyraźną tendencję rosnącą – przy średniej 53,69 zł/ha wzrosły one od 44,82 zł/ha w 2006 roku do 60,55 zł/ha w 2010 roku (rys. 8), czyli o 35,1% w ciągu ostatnich pięciu lat. Podobną tendencję zanotowaliśmy w przypadku innych przychodów – średnio wynosiły one 84,47 zł/ha i zwiększyły się od poziomu 75,20 zł/ha w 2006 roku do 101,88 zł/ha w 2010 roku (rys. 9), czyli o 35,5%. W tym ostatnim roku badań inne przychody były także o 68% wyższe niż przychody ze sprzedaży zezwoleń wędkarskich.

W rozpatrywanym okresie odnotowano spadkową tendencję udziału produkcji podstawowej (łącznie jeziorowej i stawowej) w przychodach całkowitych. Przy średnim udziale wynoszącym 64,1%, parametr ten wynosił maksymalnie 66,2% (2007 r.), a minimalnie – 61,5% w 2010 roku. W całym 5-letnim okresie stopa spadkowa osiągnęła 4,8%. W przeciwieństwie do produkcji podstawowej, dwie pozostałe frakcje przychodów wykazywały tendencje wzrostowe. Przychody ze sprzedaży zezwoleń na wędkowanie w jeziorach osiągnęły średnio 13,9% przychodów całkowitych, w 2006 roku wynosiły 13,2%, a w 2010 roku 14,3%, co oznacza stopę wzrostową o 8,3%. Średni udział innych przychodów wyniósł 22,0%, osiągając minimum 20,8% w 2007 roku i maksimum 24,2% w 2010 roku. W całym rozpatrywanym 5-letnim okresie stopa wzrostowa wynosiła 9,0%.

Podstawowy wskaźnik finansowy, jakim jest wskaźnik rentowności, wahał się w badanym okresie w dość szerokich granicach: od minimum 1,90% w 2008 roku do 13,87% w 2009 roku (tab. 2). Średni za cały badany okres wskaźnik osiągnął wielkość 7,92%. Przychody całkowite w przeliczeniu na 1 zatrudnionego wyniosły średnio 92 093 zł: od minimum 80 334 zł w 2006 roku do maksimum 100 748 zł w 2010 roku, co oznacza wzrost o 25,4% w całym analizowanym okresie. Zysk brutto na 1 zatrudnionego osiągnął średnią wartość 6674 zł, a średni zysk brutto na 1 gospodarstwo 76 850 zł. Wskaźnik rozwojowości (czyli stosunek sumy nakładów na inwestycje i wykup majątku do przychodów całkowitych) wahał się od 5,04% (2009 r.) do 7,14% (2010 r.), przyjmując średnią wartość 6,05%.

Tabela 2. Podstawowe wskaźniki finansowe badanych gospodarstw w latach 2006-2010

Parametr	2006	2007	2008	2009	2010	Średnia
Wskaźnik rentowności (%)	9,36	7,61	1,90	13,87	6,85	7,92
Przychody całkowite (zł na 1 zatrudnionego)	80 334	90 510	90 845	98 030	100 748	92 093
Zysk brutto (zł na 1 zatrudnionego)	6 876	6 403	1 691	11 940	6 460	6 674
Średni zysk brutto (zł na 1 gospodarstwo)	85 243	71 163	17 096	137 944	72 806	76 850
Wskaźnik rozwojowości (%)	5,90	7,03	5,16	5,04	7,14	6,05

Jak wynika z przedstawionych zmian w wielkości podstawowych parametrów gospodarczych, ekonomicznych i ściśle finansowych, mimo pewnych wahań, kondycja podmiotów uprawnionych do rybackiego użytkowania jezior w całym analizowanym okresie była korzystna. Na jej kształtowanie nie miał większego wpływu obserwowany spadek produkcji jeziorowej, który był rekompensowany przez wiele czynników, z których do najważniejszych należały wzrost cen odławianych ryb oraz rosnące znaczenie przychodów ze sprzedaży zezwoleń na wędkowanie w jeziorach oraz przychodów z innych źródeł działalności gospodarczej.

Osobnym, ale ważkim zagadnieniem natury ekonomiczno-finansowej jest ranga innych przychodów we współczesnym rybactwie jeziorowym, chociaż jeziorowe gospodarstwo rybackie jest w dużym stopniu pojęciem umownym. W okresie prowadzonych badań gospodarstwa rybackie – oprócz produkcji ryb i sprzedaży zezwoleń na wędkowanie w jeziorach, prowadziły także inne – w większości pozaprodukcyjne formy działalności. Ich pełny wykaz, wskazujący na ogromne urozmaicenie przedstawiono w tabeli 3. Zdecydowanie na pierwszym miejscu wśród innych przychodów jest pozycja „obrót rybami i ich przetworami nieprodukowanymi we własnym gospodarstwie”. W badanym zbiorze taką formę działalności deklaruje 45% podmiotów. Na drugim miejscu były usługi turystyczno-gastronomiczne, zaś na pozycji trzeciej odsetki i różnego rodzaju operacje finansowe. Z pozostałych źródeł innych przychodów należy wymienić: przetwórstwo ryb, usługi transportowe, usługi wylęgarnicze i sprzedaż nadwyżek materiału zarybieniowego, łowiska specjalne,

Tabela 3. Struktura innych przychodów w 2010 roku (N = 110 gospodarstw)

Rodzaj przychodów	
1.	Obrót rybami nie produkowanymi w gospodarstwie
2.	Usługi turystyczne związane z bazą noclegową i gastronomią
3.	Odsetki bankowe, operacje finansowe
4.	Przetwórstwo
5.	Dotacje
6.	Usługi transportowe
7.	Usługi wylęgarnicze, sprzedaż nadwyżek materiału zarybieniowego
8.	Łowiska specjalne
9.	Czynsze, wynajem lokali
10.	Fundusze unijne
11.	Pomosty, nawiązki
12.	Usługi przystaniowe (wynajem i hangarowanie łodzi)
13.	Montowanie sprzętu połowowego
14.	Sprzedaż paszy
15.	Budownictwo wodne
16.	Produkcja rolnicza
17.	Pozysk i sprzedaż trzciny
18.	Port żeglarski
19.	Sprzedaż drewna
20.	Roboty ziemne (koparka)
21.	Sprzedaż materiałów
22.	Egzaminy
23.	Usługi stolarskie

zapłaty za pomosty i nawiązki, usługi przystaniowe (wynajem i hangarowanie łodzi), budownictwo wodne, pozysk i sprzedaż trzciny, montowanie sprzętu połowowego. Jak widać, spektrum działalności innej oprócz produkcji ryb jest bardzo szerokie i z biegiem czasu nabiera coraz większego znaczenia ekonomicznego, tym bardziej że generuje na ogół znacznie niższe koszty niż tradycyjna produkcja ryb, co w znacznym stopniu gwarantuje zachowanie podstawowych wskaźników finansowych gospodarstw rybackich na zadowalającym poziomie. Przedstawione skrótowo wyniki badań sytuacji ekonomiczno-finansowej rybactwa jeziorowego w ostatnich latach pozwalają na optymistyczną ocenę perspektyw jego rozwoju, pokazują też kierunki i możliwości tych okręgów Polskiego Związku Wędkarskiego, które wykorzystują rybacko znaczne powierzchnie jezior w Polsce, ale nie w pełni wykorzystują potencjał użytkowanych wód w osiąganiu przychodów z różnych źródeł działalności gospodarczej, co pozwoliłoby pełniej wypełniać obowiązki statutowe Związku, ale jednocześnie zapewniać odpowiedni poziom rentowności prowadzonej działalności.

Literatura

- Krzywosz T., Tracuk P.** 2010: Wpływ kormorana czarnego na jeziora w rejonie Mazur. [W:] Zrównoważone korzystanie z zasobów rybackich na tle ich stanu w 2009 roku (red. M. Mickiewicz). Wydawnictwo IRS, Olsztyn, 133-142.
- Leopold M., Wołos A.** 1996: Próba oceny kondycji ekonomicznej jeziorowych gospodarstw rybackich w 1995 roku. [W:] Rybactwo jeziorowe. Stan, uwarunkowania, perspektywy. Wydawnictwo IRS, Olsztyn, 43- 50.
- Wołos A., Draskiewicz-Mioduszevska H., Mickiewicz M.** 2011: Analiza jeziorowej produkcji rybackiej w 2010 roku. [W:] Zrównoważone korzystanie z zasobów rybackich na tle ich stanu w 2010 roku (red. M. Mickiewicz). Wydawnictwo IRS, Olsztyn, 7-17.